

Intresseavvägningar och implementeringen av naturens rättigheter i svensk rätt

Fabianne Lenvin*

Abstrakt

Denna reflekterande essä tar upp flera punkter om intresseavvägningen i miljötillståndsprocessen. Den diskuterar bristen på tydliga riktlinjer för hur denna avvägning ska gå till. Vidare föreslås att om naturen behandlas som en rättighetsbärande entitet kan det öka antalet intressen som måste balanseras, vilket gör en redan komplex fråga ännu mer komplicerad. Med älgjakt som exempel antyder den att naturens rättigheter kan tvinga fram en fråga om "vad som verkligen gynnar naturen" i samtal där den tidigare varit frånvarande. Slutligen påpekas att urfolkssamernas intressen för närvarande balanseras mot Sveriges energi- och konsumentkrav.

Som nyexaminerad jurist var det både lärorikt och inspirerande att ta del av symposiet om naturens rättigheter. Det var också lägligt att kunna ta del av diskussionerna så nära in på inlämnandet av mitt examensarbete som handlade om systemet för omprövning för moderna miljövillkor av vattenkraftverk och dammar för produktion av vattenkraftsel.¹ Ett omdiskuterat förfarande där flera olika intressen ställs mot varandra. Syftet med mitt examensarbete var att undersöka omprövningen för moderna miljövillkor i ljuset av den problembild som presenterades i Miljöprövningsutredningen² under år 2022 avseende nuvarande miljötillståndsprocess och orsaken till en ineffektiv miljöprövning. Särskilt koncentrerades undersökningen kring hur samverkansprocessen, domstolens utredningskyldighet och processledning, samt tillstånd enligt den äldre rättigheten urminnes hävd på-

verkar omprövningens processeffektivitet. För nämnda ändamål genomfördes kvalitativa intervjuer med parter som var aktivt involverade i omprövningarna för att belysa differensen mellan den teoretiska rättsvetenskapliga litteraturen och den praktiska tillämpningen. Det som väckte mitt intresse vid genomförandet av examensarbetet var den problematik kring avvägningar som visade sig föreligga vid samverkansprocessen. Syftet med samverkan är bl.a. att inför de individuella prövningarna av berörda verksamheter sammanställa det underlag som behövs för att alla verksamheter ska kunna förses med moderna miljövillkor på ett sätt som, i enlighet med 11 kap. 28 § miljöbalken, innebär största möjliga nytta för vattenmiljön och en effektiv tillgång till vattenkraftsel. Hur denna avvägning ska genomföras är dock inte närmare reglerat eller specificerat i lagstiftningen, vilket utgör ett hinder för en effektiv miljöprocess och införandet av moderna miljövillkor. Mig veterligen är just frågan om avvägningen en av anledningarna till att regeringen införde en paus i omprövningarna i december 2022. Pausen var ursprungligen tänkt att pågå i ett år och skulle bland annat medföra

* Lawyer.

¹ Lenvin, Fabianne, *Omprövning av vattenverksamhet – effektivitet och moderna miljövillkor på bekostnad av vattenkraftsproduktion?*, <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1730265>, publ. januari 2023.

² SOU 2022:33.

ett rättsligt förtydligande kring den ovannämnda avvägningen. Regeringen har dock redan vid två tillfällen beslutat att förlänga pausen ytterligare, nu till den 1 juli 2025.³ Enligt mig visar regeringens beslut tydligt på hur komplex och svår frågan om avvägningar är, vilket gör det svårt att hitta en lagstiftning eller lösning som tillgodoser olika parter intressen.

På samma sätt anser jag att tillämpningen av naturens rättigheter kommer att stöta på liknande problem i framtida miljörettsprocesser. Naturens rättigheter är en relativt ny juridisk utveckling. Så vitt jag förstår är tanken att erkänna naturen som ett eget subjekt med rättigheter i syfte att skydda naturen från exploatering och bevara ekosystem och arter. En intresseavvägning, å andra sidan, är en princip som används för att väga motstridiga intressen eller rättigheter mot varandra i olika processer. Särskilt inom miljöretten vägs ofta intresset för ekonomiskt tillväxt mot miljöskydd och bevarande av arter. Även om det inom de flesta rättsområden finns intressen som behöver ställas mot varandra, anser jag att miljörettsprocessen är ett särskilt komplext system. Bestämmelser grundar sig i både nationell rätt och EU-rätten. Det krävs samordnade prövningar där både myndigheter, verksamhetsutövare och kommuner kan bli delaktiga. Även miljörettsföreningar och enskilda fastighetsägare kan anse sig vara berörda av ärendet och har därmed rätt att föra talan. Samtliga parter med skilda styrande intressen.

³ Regeringskansliet, *Regeringen flyttar fram pausen av omprövningen av vattenkraftens miljö tillstånd till 1 juni för vissa aktörer*, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/03/regeringen-flyttar-fram-pausen-av-omprovningen-av-vattenkraftens-miljotillstand-till-1-juni-for-vissa-aktorer/>, den 15 mars 2024; Regeringskansliet, *Regeringen förlänger pausen av vattenkraftens omprövning till 1 juli 2025*, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/05/regeringen-forlanger-pausen-av-vattenkraftens-omprovning-till-1-juli-2025/>, den 6 juni 2024.

Utöver omprövningarna för moderna miljövillkor, som exemplifierar när olika miljörettsliga intressen ställs mot varandra, kan en händelse som uppmärksammades i media i höstas nämnas.⁴ Flera jaktlag valde att inte skjuta älg trots att Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket tillät fler skjutningar. Det handlar enligt mig om intresseavvägningar mellan skogsindustrin som vill utöka virkesproduktionen, om älgen som förstör kvaliteten på träden och om en minskande älgstam i Sverige. Men, vad är egentligen bäst för naturen? Enligt min uppfattning är detta en fråga som inte beaktas i den nuvarande debatten. Jag menar inte heller att den hör hemma där, men att ytterligare frågor kan komma att påverka implementeringen och tillämpningen av naturens rättigheter.

Samtidigt fick vi under symposiet höra Christina Allard presentera hur naturens rättigheter har tillämpats i förhållande till maorierna i Nya Zeeland, där Whanganui-floden blev erkänd som en juridisk identitet med rättigheter, och på vilket sätt det skulle kunna påverka utvecklingen för samerna i Sverige. Samernas mångåriga traditioner och syn på naturen är av särskilt intresse. En urbefolkning som försöker ta tillvara sin livsstil, sina rättigheter och kanske främst naturens rättigheter. Något som ständigt behöver avvägas mot exempelvis Sveriges energibehov och dagens konsumtionssamhälle i största allmänhet. Även i andra delar av världen har naturens rättigheter vunnit framgång, såsom i Colombia där Atrato-floden har fått sina rättigheter erkända. Dessa exempel visar att det således finns potential att tillämpa naturens rättigheter på hemmaplan – förutsatt att lagstiftaren kommer att öppna upp för en sådan möjlighet.

⁴ SVT, *”Jägare vägrar skjuta: De vill eliminera älgen”*, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasterbotten/jagare-vagrar-skjuta-de-vill-eliminera-algen>, den 26 oktober 2023.

Sammantaget är min uppfattning att naturens rättigheter är ett behövt, om än utopiskt, rättsområde där intresseavvägningar kommer att påverka dess implementering och användning. Med rådande klimatförändringar kommer flera frågor, förr eller senare, att ställas på

sin spets. Vi kommer att behöva ändra vår syn på naturen, på vår konsumtion och hur vi väljer att leva våra liv. Det gör att naturens rättigheter redan är ett högaktuellt ämne som förtjänar att diskuteras och utvecklas vidare – en utveckling jag ser fram emot att följa framöver.

